

Hosszú távon a munkaerőpiacot és a jövedelmek egyenlőtlenségét leginkább befolyásoló erő nem a politika vagy a kereskedelem lesz, hanem a technológiai változás. A fejlett országok után a fejlődő országokat is utoléri az automatizálás. Ahogy a tőkeigényes technológia felváltja a munkaerő-igényes gyártást, Afrika és Délkelet-Ázsia fejlődésnek indult országaiban megszűnnek az alacsony bérek és gyártási költségek miatt élvezett előnyök. Az árukereskedelem valószínűleg visszaesik majd, hiszen a munkaerőköltség már nem fogja befolyásolni a gyártás helyét, így nem lesz szükség szállításra és logisztikára. Mivel senki nem tudja, hogy pontosan mikor fognak ezek a változások bekövetkezni, minden országnak az oktatásba, a technológiákba és az infrastruktúrába kellene befektetnie, hogy jobban fel tudjon rájuk készülni. A fejlődő országoknak a szolgáltatói szektort kellene fejleszteniük, illetve innovációs központokat kellene létrehozniuk, hogy pótolni tudják a kieső gyáripari munkahelyeket. Ebben a tekintetben Kína példáját kellene követniük, amelynek sikerült a hagyományos gyáriparról áttérni ígéretes új iparágakra: a robotikára, a megújuló energiákra, a mobil üzenetküldésre és a webes kereskedelemre. Rövidtávon az automatizálás bizonyos fajta emberi munkaerőt feleslegessé tesz, hosszú távon viszont nő az emberi termelékenység, és nőnek a jövedelmek. Okos szakemberképzéssel felgyorsítható és megkönnyíthető ez az átmenet. E tekintetben jó példával jártak elől az északi országok, ahol a kormányok a szakképzéseket jövedelemtámogatással és újraelosztással kötötték össze.

Attól tehát nem kell tartanunk, hogy hamarosan véget ér a globalizáció kora. Igaz, hogy sok nehézség vár ránk, de hatalmas lehetőségek is – ezzel szemben a történelem kerekét nem lehet visszaforgatni. A protekcionizmus és a nacionalizmus ideig-óráig vonzó lehet a tömegek számára, de hosszú távon veszélyezteti a világbékét és a prosperitást. Rombolás helyett Kínának, az USA-nak és a világ többi részének azon kellene inkább törnie a fejét, hogyan lehet a globalizációt megreformálni és fenntarthatóvá tenni, mielőtt még túl késő lenne.

Pethő-Szirmai Judit

A liberális rendet „megbuherálták”

Colgan, Jeff D. & Keohane, Robert O.: The Liberal Order is Rigged = Foreign Affairs, May – June 2017, 36-44. p.

2016-ot megelőzően a világ berendezkedésével kapcsolatos viták leginkább e rend struktúrája körül forogtak, illetve arról szóltak, hogy az Egyesült Államoknak aktívan vezető szerepet kellene-e vállalnia, vagy pedig vissza kellene húzódnia, kihátrálva a szövetségeiből és egyéb elkötelezettségeiből. Az elmúlt két évben azonban világossá vált, hogy napjaink külpolitikai kihívásai nem annyira az országok közötti konfliktusokban, hanem sokkal inkább a belpolitikai csatákban gyökereznek. Ez a nyugati országokba hirtelen és váratlanul visszatérő populizmus egyik tanulsága, amely legerőteljesebben a Brexitben, illetve Donald Trump elnökké választásában nyilvánult meg.

Nehéz pontosan meghatározni a populizmus fogalmát, de egyik ismertetőjele, hogy azt hirdeti: minden országnak van egy autentikus népe, amelyet a külföldi erők összeesküvése és az önös érdekeit néző hazai elit akadályoz a fejlődésben. A populista vezetők azt állítják magukról, hogy a népet képviselik, és igyekeznek meggyengíteni vagy megszüntetni a törvényhozói és bírói testületeket, illetve a sajtót, valamint lerázni a külföldi kööttségeket a nemzeti szuverenitás érdekében. A populizmus a politikai spektrum mindkét oldalán előfordul, és onnan ismerhető fel, hogy hisz az erőskezű vezetőkben, viszont nem kedveli az erős intézményeket. Ez utóbbiak természetesen a liberális rend alappillérei – elég az ENSZ-re, az EU-ra, a NATO-ra vagy a WTO-ra gondolni. A Washington által irányított liberális berendezkedés ezeken keresztül szorgalmazza a sokoldalú együttműködést a biztonság ügyétől kezdve a kereskedelmen át az éghajlatváltozásig. 1945 óta ez a rend segítette megőrizni a békét a nagyhatalmak között, és tántorított el egyes országokat például attól, hogy atomfegyverre tegyenek szert.

A liberális berendezkedés békefenntartó aspektusa rendkívül sikeres volt idáig, miként az is, ahogy a fejlődő világot egyre inkább kiemelte a mélyszegénységből, és új középosztályt teremtett. A sikerek ellenére

azonban a liberális rend intézményei elvesztették a kapcsolatot azon országok népeivel, amelyek életre hívták őket. Az USA-ban, az Egyesült Királyságban és másutt sok közép- és munkásosztálybeli szavazó érzi úgy, hogy a rendszert „megbuherálták”. A liberális rend lelkes támogatói is felelősek ezért, hiszen nem vették észre, hogy a kapitalizmus más irányba térítette a globalizációt. A gazdasági elit olyan nemzetközi intézményeket hozott létre, amelyek saját érdekeit szolgálják, az egyszerű embereket pedig kihagyták ebből. Itt az idő belátni, hogy valóban ez a helyzet, és olyan intézkedéseket hozni, amelyek még megmenthetik a liberális világrendet, mielőtt túl késő lenne.

A Brexit és a Trump-jelenség azt jelzi, hogy valami kisiklott a társadalmi szerződésben a liberális demokrácia lényegét illetően. E társadalmi szerződés lényege, hogy azok, akiknek jól megy soruk a piacalapú társadalomban, megígérik, hogy nem hagyják hátra azokat, akiknek ártanak a piaci erők. De bizony hátrahagyták. 1974 és 2015 között az USA-ban elképesztően nagyra nyílt az olló a középiskolai vagy főiskolai végzettséggel nem rendelkezők és a diplomások átlagkeresete között. Ez azt eredményezte, hogy az amerikai társadalom egyes csoportjai mintha külön világokban éltek volna. Ez az önszegregáció elapasztotta a szolidaritás érzését az amerikai polgárok életében: habár a kommunikációs eszközök jobban összekapcsolták az embereket, mint valaha, a különböző társadalmi osztályok még messzebbre sodródtak egymástól. És mivel a kozmopolita elit jól elvolt a saját köreiben, azt a következtetést vonták le, hogy a szolidaritás nem is olyan fontos ahhoz, hogy jól működjön a demokrácia.

Az elmúlt évtizedekben az elit – hol szándékosan, hol akaratlanul – megtartotta magának a liberális világrendnek köszönhetően befolyt hasznot, és nem sokat adott belőle a közép- és alsóbb osztályoknak. A vagyonosabb, magasabban kvalifikált amerikaiak aláásták azt a rendet, miszerint a szabadpiac elvén működő társadalom fenntartja a jóléti és munkaerő-piaci intézményeket, amelyek segítségével azok sem maradnak hátra, akiknek a tudása már korszerűtlenné vált, akiket hátrányosan érintett a szabad kereskedelem, hogy azok is értékesnek érezhesék magukat, akik gazdasági értelemben nem hajtanak annyi hasznot. Az elit a liberalizmus ideájának csak ez első felét támogatta (szabadpiac,

nyitott határok, multilateralizmus), de a 70-es és még inkább a 80-as évektől kezdve hanyagolni kezdték a társadalmi szerződés másik felét: a kiterjedt szociális hálót a nehezen boldogulóknak. Ez az egyenlőtlenség pedig aláasta az amerikai nép támogatását a szabad kereskedelem, a katonai szövetségek és sok egyéb iránt.

A nép 2016-ban nyújtotta be a számlát az Atlanti-óceán mindkét partján. Ennek ellenére még mindig sokan úgy vélik, hogy a globális integráció annyi gazdasági előnnyel jár, hogy előbb-utóbb a nemzeti kormányok visszatérnek majd a liberális útra. Csakhogy a politikusok legtöbbször nem azt nézik, hogy mi jó az országnak hosszú távon, hanem hogy mit akarnak a választók – márpedig az elmúlt években sokan felültek a globalizációt és a liberális rendet elutasító populizmus vonatára. Ráadásul az üzleti vezetők és a tőzsdék, amelyek lefékezhetnék volna a populista lázat, még díjazták is az alacsonyabb adókra vonatkozó javaslatokat anélkül, hogy ehhez költségcsökkentés járult volna a kormányzati oldalon. Ez azonban nagyon rövidlátó gondolkodásmód. A 18. századi francia arisztokraták sem akartak adót fizetni, és sokáig meg is úszták a dolgot – aztán jött a nagy francia forradalom.

A liberális rend rákfenéiről részben a kitalálói és támogatói tehetnek. A jogalkotók és szakpolitikusok a tudósok által preferált utat követték: nemzetközi szervezeteket hoztak létre az együttműködés előmozdítására. A pénzügyi cégek és nagyvállalatok kivételezett helyzetben voltak a liberális rend intézményein belül, és ez utóbbiak nem figyeltek eléggé a dolgozók érdekeire. A munkásosztálybeli amerikaiak nem feltétlenül értették, hogy pontosan miről is szólnak ezek a globális kereskedelmi megállapodások, csak azt látták, hogy az amerikai elit, illetve Kína és a fejlődő országok lakossága gyorsan gazdagodik, miközben az ő jövedelmük stagnál, vagy éppen csökken. Nem csoda, hogy sokan egyetértettek Trumppal és Bernie Sandersszel, hogy ezt a meccset bizony „megbundázták”.

Sok cikk született már arról, hogy mik a belföldi okai a populista felkelésnek: a rasszizmus, a szakértőkkel szembeni növekvő frusztráció, a működésképtelen gazdaságpolitika. Két olyan tényező azonban kevesebb figyelmet kapott, amely magából a nemzetközi rendből fakad. Először is a hidegháború végeztével elveszett Amerikában a nemzeti szolidaritás, a közös kötődés Washington szövetségeseihez és a nemzetközi

szervezetekhez, mivel megszűnt a vélt szovjet fenyegetés. Márpedig a „másik” alapvető szerepet játszik az identitásformálásban: ha tudjuk, ki nincs velünk, közelebb érezzük magunkat a saját csapattársainkhoz. A szovjetek eltűnésével a republikánus párt elvesztette a mumusát, amelynek helyét fokozatosan a washingtoni elit vette át. Európában ugyanakkor a kommunizmus elleni harc megszűntével Brüsszel elkezdte kiterjeszteni az EU hatáskörét, figyelmen kívül hagyva egy sor népszavazást, amely már jelezte a munkásosztály nemtetszését. Kelet-Európában a szovjetellenesség erős kohéziós erő volt a 80-as és 90-es években, utána viszont az emberek fogékonyabbá váltak a populista szólamokra és az illiberalizmus más formáira.

A másik tényezőt, amely elégedetlenséget szított a liberális renddel szemben, úgy is nevezhetjük: „multilaterális hatáskör-túllépés”. A kölcsönös függőség azt kívánja meg, hogy az államok részben feladják az autonómiájukat annak érdekében, hogy az ENSZ, a Világbank és társaik elősegíthessék az együttműködést és közösen oldják meg a problémákat. Az intézmények azonban hajlamosak egyre több dolgot a saját hatáskörükbe vonni. Látszólag ezt mindannyiszor valamely racionális érvre hivatkozva teszik, a végeredmény azonban az, hogy az emberek úgy érzik, idegen erők irányítják az életüket. Mivel ezek a multilaterális szervezetek távoliak és nem demokratikusak (befogadó retorikájuk ellenére), végül elidegenítik maguktól a közvéleményt. Ha pedig ezek az intézmények a kozmopolita elit érdekeit képviselik a kisemberek kárára, az elidegenítő hatás megsokszorozódik.

A liberális rend visszabillentése a helyes irányba részben tartalmi változásokat követel meg, de arra is oda kell figyelni, hogy mit hogyan érzékelnek az emberek. Az USA-nak olyan reformokat kellene bevezetni, amelyekhez nem kell felülről túlságosan belenyúlni a rendszerbe. Washingtonnak három elvet kell szem előtt tartani. Egyrészt a globális integrációt egy sor belpolitikai intézkedés kell, hogy kövesse, amelyek lehetővé teszik, hogy minden gazdasági és társadalmi osztály osztozhasson a globalizáció nyereségeiből, méghozzá a szavazók számára látványos módon. Másrészt a nemzetközi együttműködésnek egyensúlyban kell maradnia a nemzeti érdekekkel, hogy megakadályozzuk a hatáskör-túllépést, különösen a katonai erő használatát illetően. Harmadrészt

Washingtonnak egy egyedi amerikai identitást és nemzeti narratívát kell kidolgoznia. Ez azt kívánja meg, hogy a diktatórikus és illiberális országokra „más”-ként tekintsenek. Ez nem azt jelenti, hogy erőszakkal kell terjeszteni a demokráciát, de erőteljesebb kritikát kell megfogalmazni pl. Kínával vagy Szaúd-Arábiával kapcsolatban. Ez ugyan néha árthat a kereskedelmi kapcsolatoknak, a társadalom azonban nemcsak a gazdaságról szól, hanem a társadalmi kohézióról is, és ezért cserébe még egy csekély gazdasági ár is vállalható.

Az efféle politikák kidolgozásához innovációra és kreativitásra lesz szükség. Adókedvezményt lehet például adni olyan cégeknek, amelyek olyan dolgozókat képeznek át, akik a kereskedelem átrendeződése miatt veszítik el a munkájukat. Az újabb kereskedelmi megállapodásokat belpolitikai intézkedésekhez kell kötni, hogy segítsenek azokon, akik „veszítenek a bolton”. A Kongresszusnak kerülnie kell a regresszív adózást. A munkásosztályt segítené az is, ha a kormány a munkáltatói bérköltségek csökkentésével ösztönözné a foglalkoztatást. A jelenlegi politikai klímában ez szélmalomharc lenne, de most kell terveket kidolgozni, hogy az alkalmas pillanatban előrukkolhassanak vele a liberális rend védelmezői. Egy olyan nemzeti narratíva kidolgozása, amelyet az elit széleskörűen támogat, már keményebb dió lesz. A legnagyobb akadály a bevándorláspolitiká, ahol a kozmopolita álláspont és a nemzeti szolidaritás közötti feszültség leginkább a felszínre törhet. Az USA mindig is a bevándorlók országa volt, abban azonban szinte teljes az egyetértés, hogy valahol határt kell szabni annak figyelembe vételével, hogy a bevándorlók mennyire képesek asszimilálódni, és a társadalom mennyire képes alkalmazkodni.

Akár tetszik, akár nem, a globális populizmus tiszta és eladható ideológiával rendelkezik, amelyet a keménység és a nacionalizmus fémjelez. Ahhoz, hogy reagálni tudjanak erre a nyitott, liberális rend hívei, nekik is hasonlóan világos és koherens alternatívát kell kínálniuk, kezelve – és nem lesöpörve – a munkásosztályt érzékenyen érintő problémákat. Olyan politikákat kell kínálniuk, amelyek által a globalizáció a közép- és a munkásosztálybeli állampolgárok érdekeit szolgálja. Ennek hiányában a globális liberális rend teljes egészében elsorvad.

Pethő-Szirmai Judit